



טבת התשע"ה



בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל  
**"שמות" – פרטיים וכלליים**  
**לפרשת שמות**

**מסוגלות לרצוח את ילדי ישראל, רק אז נתן להן את הצו השני: "אם בן הוא והמיתן אותו", כי כל עצמו של האדם הוא שמו, טמיעת השם משפיעה מאוד על טמיעה פנימית של הרוח והאופי."**

שם פרטי נוסף הוא יוסף. פרעה מנסה לשנותו לשם מצרי **5. בראשית מ"א, מה :**

**"ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח"**

אמירה גולדשטוף (פרנק)מביאה במאמרה 'שינוי השם במקרא', את דברי ה"פרדס יוסף":

(המחבר : יוסף פצנובסקי, שהשתייך לחסידות גור, עסק במסחר והתגורר בפבניץ בפולין. סדרת ספריו מכילה ליקוט רחב של חידושי תורה, פירושים, שאלות ותשובות מראשונים ואחרונים. החידושים בדר"כ למדניים. חלק גדול מהחידושים נלקט מספרים שאינם מפורסמים. נדפס בפיטרקוב בין השנים תר"צ - תרצ"ז (1930 - 1937):

**6. הפרדס יוסף:**

**"יש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל, ישראל נגאלו בזכות שלא שינו שמם, כי שמא גרם, ורואים כשיתחילו לשנות בשמות הגויים אז הכל מותר להם, ופרעה הבין זאת והחליף שם יוסף בשם מצרי, וחשב שע"כ ישנה מנהגיו ותורתיו".**

לפי פירושו, היתה כאן לפרעה, מחשבת זדון לשנות את יוסף ומהותו, להכניסו תחת כנפי האומה המצרית, מנהגיה ואליליה. מוסיף בעל "פרדס יוסף":

**"הנה לאחר שסיפר הכתוב על קריאת שמו של יוסף על ידי פרעה, חתם הכתוב: 'ויצא יוסף על ארץ מצרים' (בראשית מ"א, מה)"**

מה עניין 'ויצא יוסף על ארץ מצרים' לקריאת שמו צפנת פענח? עונה על כך בעל "פרדס יוסף":

**"אבל יוסף ג"כ הבין זאת, והתוודע לכל בשמו העברי, ובה סיכל עצת פרעה, וזהו שאמר ויצא יוסף - בשמו העברי".**

**7. אמירה גולדשטוף (פרנק) מדייקת דיוק נוסף בלשון המקרא:**

בסוף הפרשה כאשר יוסף מתוודע אל אחיו (בראשית

"ואלה שמות" - האות הראשונה בספר שמות היא ו' החיבור. חיבור הקובע כי חומש שמות הוא המשכו של חומש בראשית. הרב צבי יהודה הכהן קוק מדגיש שבעוד חומש בראשית הוא ספרם של אבות האומה, יחידי הסגולה שבהם בחר הקב"ה להיות הגרעין הראשוני של עם ישראל. הרי חומש שמות הוא ספרה של האומה הנבחרת, עם הסגולה. עם שלם שנבחר להיות נושא שם ה' בעולם. ספר שמות מעביר אותנו ממשפחה בודדת לעם

השמות המופיעים בתחילת חומש האומה הם דווקא פרטיים

**1. שמות א' א-ד:**

ואלה, שמות בני ישראל, הבאים, מצריימה: את יעקוב, איש וביתו באו. ראובן שמעון, לוי ויהודה. יששכר זבולון, ובנימין. דן ונפתלי, גד ואשר לכל שם, יש משמעות.

**2. בויקרא רבה פרשה ל"ב מלמד המדרש:**

**"אמר רב הונא משום בר קפרא: בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים: שלא שינו את שמם וכו'. ראובן ושמעון ירדו, ראובן ושמעון עלו. לא היו קוראים ליהודה - רופא, ולא לראובן לוליאני, ולא ליוסף ליסטים, ולא לבנימין אלכסנדרים"**

שמות נוספים שאנו פוגשים בהמשך הם שמות המילדות העבריות

**3. שמות א' ט"ו:**

ויאמר מלך מצריים, למיילדות העבריות, אשר שם האחת שפרה, ושם השנית פועה

**4. ב"מענינה של תורה" מקשה הרב צבי אלימלך מרינוב, מדוע לא באר הכתוב מה אמר להן? וכך ענה:**

**"שיודע היה פרעה כי כל זמן שהמיילדות יהיו נקראות בשמותיהן העבריים יוכבד ומרים, לא יוכל לבוא אליהן בהצעה אכזרית של המתת ילדי ישראל, לפיכך ציוה עליהן תחילה לשנות את שמותיהן לשפרה ופועה, סבור היה לכשיהיו נקראות בשמות מצריים ישפיע הדבר על הלך רוחן, וישנה את מהותן ואופיין עד אשר תהיינה**

בשיא פרק זה מכתיר הקב"ה את ישראל כעדים למלכותו על הבריה:

**"אתם עֲדֵי, נאום ה', ועבדי אשר בחרתי, למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, לפני לא נוצר א-ל ואחריי לא יהיה: אנוכי אנוכי ה', ואין מבלעדיי מושיע"**

ונשאלת השאלה: כיצד יכולים עם ישראל להעיד על קיומו של ה' ועל מלכותו?

תשובה אחת היא שההיסטוריה של עם ישראל היא ההוכחה למלכות ה': כנגד כל הגיון הסתורי, מצליח עם ישראל לשרוד ולהתקיים על בעולם. מעצמות קמות ונופלות, ועם ישראל שורד.

אחרי גלות של אלפיים שנה בגלות, חוזר לארצו מפזורתו בכל הגלובוס, ומחדש שפה שאמנם לא ממש מתה, אבל השימוש היומיומי בה שאף לאפס. שינוי מדהים זה שאינו יכול להתרחש ללא מעורבות הא-ל, מדגיש את קיומו! נצחיות עם ה' והנהגתו בהיסטוריה - היא ההוכחה שמביא הנביא לנצחיות ה' ולמלכותו על כל היקום.

**"עם זו יצרתי לי - תהילתי יספרו".**

זו משמעות הברית שבין הקב"ה לעם ישראל וזהו תפקיד עם ישראל בעולם.

אם באמת מבינים שכל הנברא הוא יציר כפיו של הקב"ה, הרי הדבר כולל את עם ישראל, אבל גם את אויביו. ובפרשתנו - ברור שגם פרעה וגם גלות מצרים נבראו על ידי הקב"ה, ואזי כל פרשתנו מקבלת משמעות.

הפרשה דורשת מאתנו לשאול את עצמנו, מה המשמעות של להיות יחידים, משפחה ועם. מרגע שהפכנו לעם, אנו מופיעים בסדרי הדורות של ההיסטוריה בתור מציאות ציבורית. ביטוי זה, "עם ישראל", ששם ה' בפה פרעה, מחייב את השומעים - את עם ישראל מאותו הרגע, להתייחס לעצמם ככאלו.

אנו עומדים בלוח השנה, בין חנוכה לפורים, שני חגים שלכאורה יש בעיה הלכתית בעצם קיומם. הגמרא במסכת שבת, כשבאה לדון בהלכות החנוכה, פותחת בצורה מוזרה בשאלה: "מאי חנוכה?", כאשר דיני החנוכה מפוזרים בש"ס.

אמנם לגבי פורים, בניגוד לחנוכה, סודרה במשנה מסכת מסודרת, אך קיימת לגבי שניהם בעיה, כפי שמעלה אותה הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה והיא כיצד הוסיפו חכמים על תרי"ג מצוות:

**10. הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה:**

**כל אלו המצוות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם וכו' ואינם תוספת על מצוות התורה. ועל מה הזהירה תורה 'לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו' - שלא יהא**

**מ"ה, ג) ואומר להם: אני יוסף! ולא אמר אני אחיכם. אם הוא אחיהם המתבולל - אין להם בו עניין, ורק כאשר מקדים הוא כי עדיין הוא נשאר יוסף, מוסיף הוא ואומר להם בפסוק ד': "אני יוסף אחיכם". אם הוא נשאר בשמו העברי יוסף - אחיהם הוא באחוה ויכולים הם להתקרב אליו.**

מפרשה זו ומפשרה לומד

**8. בעל "אזניים לתורה" מוסר השכל לשעה ולדורות, ואלו דבריו:**

**"צפנת פענח - השם הזה נזכר בתורה רק פעם אחת!, ומזה ניכר שיוסף לא השתמש בו, אלא רק בשמו העברי.**

**ומזה תוכחת מגולה לאלה, המשנים את שמם לשם האומות, ובפרט מי שזכה לקבל מהמלך את התואר לורד או ברוך, והמלך שינה את שמו כנהוג, אז הס מלהזכיר להם עוד את שמם היהודי והוא זרעו אחריו נוהגים סלסול בעצמם להיקרא רק בשם החדש, שהעניק להם המלך לשם ולתפארת. אבל יוסף הצדיק מאן להיקרא בשם הנכרי שנתן לו פרעה בשעת ההכתרה למשנה למלך, והוסיף להיקרא רק בשמו העברי - יוסף. הוא הודה במוצאו גם בהיותו בבית האסורים, כאומרו כי גנוב גונבתי מארץ העבריים, והוא הודה בשמו העברי בשבתו בארמון המלך".**

לא רק לשם הפרטי יש חשיבות רבה. בתחילה מכונים בני יעקב בני ישראל ואז, בהמשך מכנה אותם פרעה, והוא הראשון לעשות זאת:

**"הנה עם בני ישראל".**

מעניין שדווקא פרעה הוא הראשון שהבין והודה בעובדה כי בני ישראל כבר אינם יחידים פרטיים, אלא גילוי של עם.

החידוש הגדול, שאנו עם:

**9. ישעיהו מ"ג כ"א**

**"עם זו יצרתי לי" יוצא מפיו של פרעה הרשע. בישעיהו פרק מ"א, מתוארת בחירת ישראל לעם ה' כחלק מבריות העולם.**

בפרק מ"ג, ממשיך הנביא ישעיהו לעסוק בהשגחה הפרטית על עם ישראל (ישעיהו):

**"כה אמר ה', בוראך יעקב ויוצרך ישראל - אל תירא כי גאלתיך, קראתי בשמך לי אתה".**

מכאן, ממשיך הנביא ומתאר את דרכי ההשגחה המיוחדת על עם ישראל, ומדגיש את שותפות השכינה בכל התהליכים העוברים על עם ישראל, גלות כגאולה:

**"כי תעבור במים - איתך אני, ובנהרות - לא ישטפוך, כי תלך במו אש - לא תיכווה, ולהבה לא תבער בך: כי אני ה' אלוקיך, קדוש ישראל מושיעך... אל תירא כי איתך אני"**

פורים: מדוע נתחייבו ומדוע ניצלו. לכאורה יש מקום להגיד פשוט, שאין כלל מקום לשאול שאלות. הרשביע מנהיג את העולם. ואף שכולם יודעים את זה גם זה תורה. (למרות שלכאורה זה נראה כדברים השיכים לקבלה, ומקומם בזוהר, קובע הרב שפירא כי: דברי רשבי זה לא נסתר, זה נגלה.)  
לכאורה יש לשאול, מדוע שאלתם היא רק על פורים, הרי אותה שאלה היתה יכולה להישאל על חנוכה?  
מסביר הרב שפירא שהסיבה ששאלו על פורים דווקא, היא משום שיש הבדל בין פורים ובין חנוכה. מגילת אסתר היא חלק מכתבי הקודש. התורה ניתנת להידרש.

### **12. מסביר הרב שפירא:**

**הם לא שאלו אתם שאלות, אלא מפני שזה כתוב, וכמו שיש להבין כל פסוק יש להבין גם את זה. כשלומדים מגילת אסתר, שהוא תורה שבכתב, הם שאלו את רשביי איך ללמוד את הפסוקים האלו. אבל בחנוכה אין לנו כתבי קודש, ועל כן לא שאלו על חנוכה.**  
הבדל נוסף הוא שבימי אסתר ומרדכי עוד היו נביאים. והנביא אומר

### **13. עמוס ג, ז:**

**'כי לא יעשה ה' אלוקים דבר כי אם גלה סודו על עבדיו הנביאים.'**

מכיוון שהיו בפורים נביאים חשבו התלמידים שאולי היו גילויים, שה' גילה את סודו לנביאים. ואם כן, אולי הדברים ידועים לרשביי. אבל בניגוד לפורים בחנוכה לא היו נביאים.

מוסיף הרב שפירא ואומר שיש עוד ענין בדברי רשביי - שיש הבדל נוסף בין פורים לחנוכה. בפורים היתה מלחמה עם איש אחד. התוספת שתיקנו לתפילה בפורים מדגישה:

### **14. תוספת התפילה בפורים:**

**בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ביקש להשמיד וכו'.**

בסך הכל היה איש אחד. אמנם נכון שהיה בידו כוח גדול, אבל במדובר באיש אחד שגם לא מאריכים עליו הרבה:

### **ותלו אותו ואת בניו על העץ.**

בחנוכה זה לא כך. בחנוכה היתה מלחמה של אומות.

### **15. תוספת התפילה בחנוכה:**

**כשקמה עליהם מלכות יוון הרשעה.**

ועל זה, קובע הרב שפירא, לא צריך לשאול מדוע זה קרה.

כשלמדנו את נאומי הפרידה של משה, בסוף ספר דברים, עמדנו על העונש הצפוי לעוברי ברית ה' ואלתו. עם ישראל כרת ברית עם הקב"ה:

**'אם בחקותי תלכו וכו' ונתתי שלום בארץ.'**

**נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצות**

אם כן, לא נראה שיש רשות בידי חז"ל להוסיף מצוות על תרי"ג המצוות שבתורה. אך הרי גם על מקרא מגילה, וגם על הדלקת נרות החנוכה אנו מברכים: 'ברוך... אשר קדשנו במצוותיו, ואם כן ממש יש כאן תוספת מצוות על התרי"ג. עקב כך מדגיש הרמב"ם במקום, וקובע:

**אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצות דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזירה אין זו תוספת. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה. ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה. אלא כך אנו אומרים שנביאים עם בית דין תקנום וצוו לקרות מגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים: 'אמת מה שהבטיחנו בתורה (דברים ד', ז) 'כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים וכו'' ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה ובין לא תעשה.**

מדגיש הרב אברהם אלקנא שפירא, כי הרמב"ם מלמד שיש רק דרך אחת שבה אפשר לתקן מצוות חדשות, (כמגילת אסתר והדלקת נרות חנוכה). התנאי היחידי הוא שהוספת מצווה זו באה כדי להודיע על נכונות של הכתוב בתורה, כפי שאומר הנביא ישעיה (ישעיה מג, כא):

**'עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו.'**

תכלית כלל ישראל היא: 'תהילתי יספרו'!

ממשיך הרב שפירא ומסביר כי הרמב"ם רומז שיש עוד פסוק, השייך לענינו. והפסוק הוא: 'ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם לפניכם היום'. מסביר הרב שפירא שהפסוקים מדברים על מעלות כלל ישראל שהם תפילה ותורה. רק כדי להודיע שתי מעלות אלו מותר לחכמים להוסיף על המצוות, ואין בזה משום בל תוסיף.

### **11. הגמ' במגילה דף י"ב א' מלמדת ששאלו תלמידי**

#### **את רבי שמעון בן יוחאי:**

**מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו! אמרו לו: אמור אתה! אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים.**

מסביר הרב שפירא שהתלמידים ניסו לעמוד על הנהגת ה' בעולם. התלמידים שאלו את רשביי מה הנס הזה של

כדי להקים בו חברה דמוקרטית-חילונית ברמת חיים מערבית, ולצורך כך הם רואים בשאר חבלי המולדת "שטח כבוש", שיש להפטר ממנו ולהישאר בפלטפורמה קרקעית מינימאלית המאפשרת לחיות בשלום ובביטחון את חיי השעה. התנכרות זו הביאה לשחיקה בנאמנות עם ישראל לארצו.

שחיקה זו פוגעת בעתיד העם. הארץ היא חלק מהברית שלנו עם האל. זניחת הארץ, היא בעצם זניחת הברית לכן אם חפצי חיים אנחנו, בעיקר במובן הלאומי הרחב, אין דרך אחרת אלא לחדש את הברית בין העם לארצו, להפנים את ייחודה של ארץ ישראל, לא רק כמקום מקלט בהווה, אלא כמקום הבלעדי בו יכול העם היהודי להגשים את ייעודו הרוחני והמוסרי, ככתוב:

**"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"**

על הקשר המופלא של העם ישראל עם ארץ ישראל כותב הראי"ה קוק בפירושו "עולת ראייה". הוא לומד מהכתוב:

**"לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם, בהיותכם מתי מספר, כמעט וגרים בה"**

שכל קשר של עם לארצו נוצר בדרך כלל על ידי קשר טבעי המתפתח על ידי אומה שהיא מרובת אוכלוסין המתקבצת לאותה ארץ ויושבת בה ישיבת קבע במשך זמן רב, ומפתחת בה את חייה, ואז מתגבשת חיבה היסטורית המפעמת בלב הדורות הבאים והם נקשרים לארץ ההיא.

אף אחד ממרכיבים אלו לא היה בשעה שעם ישראל התקשר עם ארצו בימי האבות: **"בהיותם מתי מספר"** - לא ציבור גדול אלא קבוצה קטנה של אנשים. גם הזמן היה קצר: **"כמעט"**, ללא היסטוריה ממושכת: **"וגרים בה"**, בהיותם בארץ לא היו תושבי קבע אלא "וגרים בה", נודדים ממקום למקום, על אף העדר כל המרכיבים המקשרים עם לארצו, נוצר כבר אז קשר בל יינתק בין ישראל לארצו. קשר זה אינו מעשה ידי אדם, זהו הקשר המאחד בין עם, תורת וארץ ישראל.

ומאז ימי האבות, לאורך כל ההיסטוריה הקשר של ישראל לארצו לא פסק, אף בגלות. בגלות מצרים, שמשו ארבע לשונות גאולה, כהכנה לתכלית הגאולה, שבלשון החמישית נאמר (שמות יב ח):

**"והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אותה לכם מורשה, אני ה'."**

**17. את הבטחה זו פרשו ב'דעת זקנים מבעלי התוס':**  
**"כדאמרי אינשי: מאן דמריה שחרריה ומסר כל דידיה בידיה, אי לאו איתיה לבי דריה מאי אהני ליה (תרגום):**  
**עבד ששחררו רבו ומסר לו כל שלו ביזו, אם לא הביאו לבית דירתו, מה מועיל לו כל הטובה) כך גם אם לא**

ואם לא, אזי אין לשאול מדוע יש מלחמה. יש ברית, וכשמפירים את הברית, אז באה מלחמה. מדגיש הרב שפירא כי 'בחוקותי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה, וזה גורר שאם לא תהיו עמלים, אין שלום בארץ. המלחמה של יוון היתה על תורה.

מבואר ב'על הניסים' שהיה משפט, שנאמר:

**'רבת את ריבם דנת את דינם ונקמת את נקמתם.'**

המשפט הוא על שהיוונים רצו:

**'להשכיחם תורתך להעבירם מחוקי רצונך.'**

כתב האבודרהם שלהשכיחם תורתך בא על שם הנאמר בירמיה כג, לז:

**'להשכיח את עמי שמי.'**

**16. מבאר הרב שפירא:**

שבתפילה כתוב: **להשכיחם תורתך, ולא כתוב להשכיחם את שמי** - אלא שכל מה שרוצים להשכיח את התורה, הכוונה היא באמת להשכיח את ה' והתורה אחד הם. לכן 'תורתך' זה 'אותי'. מהו 'להשכיחם תורתך'? היוונים רצו להשכיח את התורה. כמו שהיוונים לא הרסו את היכל אבל הכניסו צלם. לא זרקו את השמן אבל טמאו אותו. כי כל כוונת היוונים היתה לחלק מקדושת ישראל. שיהיה היכל, אבל של עבודה זרה. שיהיה שמן, אבל שמן שאינו של קודש.

וכן בענין התורה. שיהיה תורה, אבל לא תורת ה'. זהו להשכיחם תורתך. 'ולהעבירם מחוקי רצונך'. לא את עצם המצוה, אלא שזהו רצון ה'...

...גלות יוון לא היתה גלות שגלו מארץ ישראל, לעומת שאר הגלויות שהיו גלויות מארץ ישראל. אז מדוע היא נקראת גלות? אבל הפירוש הוא כמו שאומר הרב סעדיה גאון, שבלי תורה זה אין עם ישראל. שאין אומה זו אומה אלא בתורתה. זו כוונת היוונים לעקור מעם ישראל את האמונה, פירוד מתורה ומאמונה. זה 'מחוקי רצונך'.

גם בימינו, יש התולים את הקמת מדינת ישראל בפעולות של יחידים: הרצל היה "החוזה", בן גוריון היה "הפועל" וגם לגויים מיחסים תפקידים שונים: הצהרת בלפור, ועדת פיל וכמובן החלטת האו"ם.

יש להבין שדבר אינו מתחיל מפעולות הגויים או מפעולותינו, אלא מדבר ד' המתגלה על ידינו ומתוכנו. לכל גוף יש חיוניות פנימית המחיה אותו הנקראת נשמה. הדבר נכון לגבי כל איש פרטי, ולא פחות מזה לגבי צבור, לגבי עם. גם לכלל ישראל יש נשמה, נשמת האומה. תהליך הגאולה מתחיל מהכוח הפנימי של נשמת האומה, השואפת לגאולה. והמקור לכל היא יד ה' הדוחפת אותנו לחזור הביתה.

חלק ניכר, מהחברה הישראלית רואה בארץ ישראל, בית גידול ותו לא. כל ענינם הוא להחזיק בחבל ארץ כלשהו

**הביא הקב"ה אותם לארץ ישראל. מה מועילה להם היציאה ממצרים".**

קשר זה של ישראל לארצו קדם ליציאת ישראל ממצרים. כבר בסוף ימי יוסף כשישראל יושבים במצרים ואינם חסרים דבר, כבר אז יוסף משביע את אחיו שלא ישכחו להעלות את עצמותיו לארץ ישראל. כך גם כשנגלה הקב"ה למשה בסנה כשהבעיה העיקרית היתה סבל ישראל במצרים, והפתרון המיידני הנדרש באותה שעה היה שחרורם מעבודת הפרך והפסקת העינוי של עם ישראל - גם אז, למרות זאת אין הקב"ה מסתפק בהבטחה של ההצלה המיידית מנגישות מצרים, אלא מיד מצרף להצלה את העלאתם לארץ ישראל: "להצילו מיד מצרים ולהעלותו... אל ארץ טובה ורחבה".

מדוגמאות אלו רואים שאין גאולת ישראל שלמה בשחרור מהשעבוד הפיזי בלבד, אלא שחרור זה הוא אמצעי לגאולה השלמה, שהיא מימוש הייעוד, האפשרי רק בהיות עם ישראל בארץ ישראל בעצמאות מדינית ורוחנית.